

Vrije schoolkeuze, tenzij ...

In Nederland mogen ouders zelf bepalen naar welke school ze hun kinderen sturen. Als voorwaarde geldt slechts dat het kind geschikt wordt geacht om het geboden onderwijs te volgen. Bijzondere scholen op confessionele of levensbeschouwelijke grondslag mogen bovendien als toelatingsvoorwaarde stellen dat die grondslag gerespecteerd (of zelfs onderschreven) wordt. Bovendien kunnen ze door het stellen van kledingvoorschriften andersdenkenden weren. Maar hoe gaan scholen te werk als het aantal aanmeldingen groter is dan het aantal beschikbare plaatsen? Die vraag is actueel in het anti-segregatiebeleid.

1. Wie het eerst komt die het eerst maalt. De meest voordehandliggende decisieregel is dat gegadigden geplaatst worden in de volgorde waarin ze zijn aangemeld. Op het eerste gezicht is dat een eerlijke aanpak, maar hij werkt in het nadeel van ouders met een beperkte planningshorizon. Dat zijn vooral laag-opgeleide ouders. Zij zijn bovendien in het nadeel omdat ze er niet bij voorbaat op vertrouwen dat hun kind een hoogvlieger is. Ze zullen hun kind niet vroegtijdig voor een opleidingsschool (basisonderwijs) of voor een hoger schooltype (voortgezet onderwijs) aanmelden, omdat ze nog niet weten wat hun kind in z'n mars heeft. Ook ouders die nog niet zo lang in de gemeente of de regio wonen, zijn in het nadeel.

Het is daarom eerlijker een vast aanmeldingstijdstip te hanteren, bijvoorbeeld een half jaar voordat leerlingen de eerste klas instromen. Daarbij zou men een uitzondering kunnen maken voor leerlingen die al in de 'nulde klas' zijn ingestroomd (de voorschool van het basisonderwijs en de eventuele schakelklas/kopklas voorafgaande aan het voortgezet onderwijs): zij plegen bij voorrang te worden ingeschreven.

2. Bestaande relatie met de school. Dat de voorscholers en kopklassers worden voorgetrokken, kan worden gerechtvaardigd indien de voorschool c.q. kopklas door de ontvangende school wordt aangeboden: in wezen zijn ze al op een eerder tijdstip tot de ontvangende school toegelaten. Om verwante redenen kunnen gegadigden bij voorrang worden toegelaten als ze reeds een broer of zus op school hebben of als hun vader of moeder tot het lerarencorps behoort. Zij worden toegelaten op grond van de bestaande, hechte relatie die tussen het ouderlijk gezin en de ontvangende school bestaat.¹

De rechtvaardigheid van deze decisieregel is weliswaar aanvechtbaar, maar gewoonlijk vindt men dat hij nog wel door de beugel kan. In een eerder blogbericht kwam echter een school ter sprake die gegadigden eveneens automatisch toelaat als hun ouders of hun oudere broers of zussen ooit op die school hebben gezeten.² Naar mijn oordeel valt dat soort nepotisme op geen enkele wijze te verdedigen.

3. Mate van geschiktheid. In de aanhef van ons blogbericht is het uitgangspunt aangestipt dat gegadigden op grond van ongeschiktheid kunnen worden afgewezen. Sommige categoriale gymnasia selecteren bij overaanmelding ook op *de mate van geschiktheid* van de gegadigden.³ Ze worden op grond van bijvoorbeeld de uitkomst van de CITO-toets in geschiktheidscategorieën ingedeeld, en gegadigden uit de hogere categorieën worden bij voorrang geplaatst. Voor een gymnasiale opleiding (het honours program van het VWO) valt dat goed te verdedigen. Maar het wordt aanvechtbaar als men *alle* aspirant-gymnasiasten op hun CITO-score zou rangordenen, want naarmate men in de lagere regionen van de rangorde komt, zeggen verschillen tussen CITO-scores niet meer zoveel.

Van enigszins andere orde is selectie van de gegadigden op hun geschiktheid voor de didactische opzet die de school gekozen heeft. Zo worden binnen de gemeente Amsterdam gegadigden van loting vrijgesteld als ze uit 'verwante vormen van onderwijs (Montessori, Dalton, Vrije School e.d.)' afkomstig zijn.⁴ Op het eerste gezicht is dat een logische keuze: een leerling uit een montessori-basisschool wordt bij voorrang geplaatst op een montessorilyceum. Maar men kan de wenkbrouwen fronsen als men bedenkt dat de leerlingenpopulatie van dergelijke vernieuwingsscholen overwegend autochtoon is, en dat dit voorrangsbeleid dus erg ten nadele van allochtone gegadigden werkt.

4. Postcodebeleid. Volgens criterium 2 kregen gegadigden automatisch toegang vanwege een bestaande relatie met de school. Een variant daarvan is dat gegadigden een voorrangsbehandeling krijgen als ze *in geografisch opzicht* een nauwe relatie tot de school hebben. Als ze in de directe omgeving van de school wonen, worden ze automatisch toegelaten.⁵ Daar is best iets voor te zeggen, want daarmee bespaart men onnodige reisbewegingen. Bovendien bevordert men zodoende de sociale integratie: medeleerlingen wonen in de buurt en zijn dus ook buiten schooltijd goed bereikbaar.

Een dergelijk postcodebeleid wordt tevens bepleit om segregatie tussen 'witte' en 'zwarte' scholen, of tussen rijke- en armelui's scholen tegen te gaan. Voor de maatschappelijke integratie van allochtonen acht men het gewenst dat de schoolpopulatie zoveel mogelijk een afspiegeling vormt van de bevolkingssamenstelling van het omringende verzorgingsgebied, in de directe omgeving van de school.

5. Gewoon loten. Laten we het bovenstaande nog even resumeren. We hebben het over de vraag welke toelatingscriteria door de school mogen worden aangelegd als er niet voor alle gegadigden plaats is. Het eerste criterium (wie het eerst komt die het eerst maalt) moet worden afgewezen omdat het tot aperte onrechtvaardigheden leidt. De criteria 2 t/m 4 kunnen in vergelijking daarmee op meer rechtvaardigheid bogen. Ze kunnen als aanvaardbare uitzonderingen op een algemener criterium worden beschouwd: als er meer gegadigden dan plaatsen zijn, dan moet er in principe gewoon geloot worden.

6. Positieve discriminatie van kinderen van laagopgeleide ouders. Autochtone en hoger-opgeleide ouders hebben echter allerlei inventieve strategieën ontwikkeld om te vermijden dat hun kinderen op een school met veel allochtone en/of moslimleerlingen terecht komen, of op een school met veel kinderen van laagopgeleide ouders. Hierboven is al een aantal strategieën aangestipt:

- ze melden hun kinderen aan bij een protestants-christelijke of rooms-katholieke school die een streng kledingbeleid hanteert (hoofddoekverbod), of die haar christelijke beginselen actief uitdraagt en weinig ruimte geeft aan de opvattingen van andersdenkenden (wel kerstfeest maar geen suikerfeest vieren); eventueel verlangen ze zelfs dat de school een restrictief toelatingsbeleid voert (gegadigden moeten de grondslag van de school respecteren of zelfs onderschrijven);
- ze kiezen een school die bij overaanmelding criterium 1 hanteert (wie het eerst komt die het eerst maalt);
- ze kiezen hun oude school (zie 2), in de wetenschap dat hun kinderen daar bij voorrang worden toegelaten;
- ze kiezen een vernieuwingschool (zie 3), in de wetenschap dat allochtone ouders dergelijke scholen mijden en dat het voortgezet onderwijs bij de toelating voorrang geeft aan verwante vernieuwingscholen uit het basisonderwijs;
- ze kiezen een school die in een wijk met weinig allochtone of laagopgeleide ouders gesitueerd is.

Daarnaast worden nog drie andere strategieën gebruikt:

- ze geven voorkeur aan een school die jegens allochtonen (c.q. jegens streektaalsprekers) een streng assimilatiebeleid voert en die het Standaardnederlands en de Nederlandse cultuur prominent in haar vaandel heeft, in de hoop dat allochtone en streektaalsprekende ouders daardoor worden afgeschrikt;
- ze geven de voorkeur aan een school die extra faciliteiten biedt (tweetalig onderwijs, extra aandacht voor sport, muziekbeoefening, etc) en die bij de toelating extra eisen stelt (geschiktheid voor die faciliteiten!), in de wetenschap dat slechts weinig kinderen van allochtone en laagopgeleide ouders aan die aanvullende eisen voldoen;
- ze geven in het voortgezet onderwijs de voorkeur aan categoriale scholen voor mavo-havo-vwo (en zo mogelijk zelfs een categoriaal gymnasium) en laten brede scholengemeenschappen links liggen, in de wetenschap dat laagopgeleide ouders de voorkeur geven aan een brede scholengemeenschap.

Ten gevolge hiervan wordt de tweedeling tussen enerzijds 'zwarte' of streektaalsprekende scholen en anderzijds 'witte', Hollandse scholen verscherpt. Om deze segregatie te bestrijden gaan er politieke stemmen op om bij overaanmelding een beleid van *positieve discriminatie* ingang te doen vinden ten gunste van achterstandsgroepen. Behalve aan een eerlijker plaatsingsbeleid (afschaffing van criterium 1) en een postcodebeleid (criterium 4), denkt men aan drastische ingrepen zoals dubbele wachtlijsten (een quotumbeleid ten gunste van kinderen van laagopgeleide ouders) en aan speciale toelatingsfaciliteiten voor oudergroepen die eendrachtig voor een 'gemengde' instroom zorgen.^{6,7} Maar met zulke drastische vormen van positieve discriminatie, komt men op gespannen voet met het beginsel van verdelende rechtvaardigheid.

7. Positieve discriminatie van geloofsgenoten. Volgens de Kernprocedure die door alle bekostigde Amsterdamse scholen van voortgezet onderwijs is overeengekomen, mogen bijzondere scholen bij overaanmelding voorrang geven aan 'leerlingen die een bewuste keuze hebben gemaakt voor de school op basis van levensbeschouwing'.⁴ Ik ben geen jurist, maar ik betwijfel ten sterkste of dat in het licht van de Algemene Wet Gelijke Behandeling door de beugel kan.⁸ Een bijzondere school mag gegadigden de toegang (en dus ook de toegang tot de lotingsprocedure) weigeren als hun ouders niet bereid zijn haar grondslag te onderschrijven c.q. respecteren, maar zij bezondigt zich aan een verboden onderscheid als zij in haar lotingsprocedure *voorrang geeft* aan gegadigden die haar grondslag onderschrijven.

Wes Holleman

weblog onderwijs 25-1-2010

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ Wat de kinderen van zittende leraren betreft, kan men evenwel tegenwerpen dat toelating schadelijk is voor het integriteitsbeleid van de school.

² <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1141>.

-
- ³ <http://www.vo-raad.nl/ledenservice/veelgestelde-vragen/faq/> > Toelatingsbeleid > Is het gebruikmaken van een toelatingsbeleid voor leerlingen toegestaan? (<http://www.rechtspraak.nl/ljn.asp?ljn=BD2997>)
- ⁴ http://www.dmo.amsterdam.nl/jeugd_onderwijs/schoolsoorten/voortgezet_onderwijs/ > Brochure Kernprocedure 2009-2010 (pp. 20-21).
- ⁵ Bijvoorbeeld: http://www.centrum.amsterdam.nl/jeugd_en_onderwijs/onderwijs/toelatingsregeling.
- ⁶ http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1339794.ece/PvdA_wet_tegen_segregatie_onderwijs (19/1/2010); <http://www.dmo.amsterdam.nl/inhoud/nieuws?ActItemId=157775>; <http://www.onderwijsconsument.nl/ouders/ouderinitiatieven.php>; <http://www.gemengdescholen.nl/gemeentes.html>.
- ⁷ Daarnaast kan de overheid door haar schoolvestigings- en schoolhuisvestigingsbeleid de groei van het aantal leerlingen in ongemengde scholen tegengaan. En uiteraard door 'zeer zwakke' scholen het leven zuur te maken.
- ⁸ *Naar een discriminatievrije school* (http://cgb.nl/webfm_send/389), pp. 40-44.